

ЛЕВЧЕНКО І. С.

аспірант кафедри міжнародного
та європейського права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

КІВАЛОВА Т. С.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного
та європейського права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.60>

РЕАДМІСІЯ ОСІБ В СВІТЛІ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЄС ТА ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЩОДО НАДАННЯ ПРИТУЛКУ

Стаття присвячена реадмісії осіб в світлі зобов'язань ЄС та окремих держав-членів ЄС щодо надання притулку. Ці зобов'язання розглядаються в світлі політик ЄС в сфері міграції та притулку.

Визначається, що реальні політики ЄС в даних сферах можуть вступати в конфлікт з масивом норм міжнародного права щодо надання притулку. Політики ЄС розглядаються в світлі Загальної декларації прав людини, Конвенції про статус біженців, Європейської конвенції з прав людини. Приділяється увага принципу невислання, що впливає з цих документів, особливо з норм про заборону катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання. Досліджується практика Європейського суду з прав людини щодо невислання.

Наголошується, що право на пошук притулку як окреме право впливає з права Європейського Союзу. Воно прямо закріплене в Хартії Європейського Союзу про основоположні права та рядом директивних документів ЄС. Це право не вступає в прямий конфлікт з обов'язками щодо реадмісії, проте реадмісія може бути результатом невиконання особою умов щодо статусу біженця.

Розглядається тенденція до деформалізації, що спостерігається в політиках ЄС щодо реадмісії, зокрема в питаннях, пов'язаних з поверненням шукачів притулку, чиє клопотання про притулок було відхилене. Дана проблематика досліджується на прикладі Афганістану та Туреччини. Досліджуються неформальні механізми реадмісії, що використовуються ЄС у співробітництві з цими країнами та негативні наслідки для шукачів притулку, що можуть мати такі неформальні механізми. Виявляються правові проблеми, що виникають у зв'язку з визначенням ЄС третіх країн як «безпечних». Досліджується практика окремих держав в питаннях реадмісії шукачів притулку. На прикладі Греції демонструється характер реалізації стратегії ЄС з перекладання тягаря надання притулку на треті країни шляхом реадмісії шукачів притулку, що прибули з цих країн.

Ключові слова: *реадмісія, право на притулок, шукачі притулку, політика притулку ЄС, угоди про реадмісію.*

Levchenko I. S., Kivalova T. S. Readmission of people amidst asylum obligations of the EU and individual member states

The article is devoted to the readmission of persons in light of the obligations of the EU and individual EU member states to grant asylum. These obligations are considered in the light of EU migration and asylum policies.

It is determined that the real policies of the EU in these areas may come into conflict with the array of norms of international law regarding the provision of asylum. EU policies are considered in the light of the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Status of Refugees, and the European Convention on Human Rights. Attention is paid to the principle of non-refoulement arising from these documents, especially from the norms on the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment. The practice of the European Court of Human Rights regarding non-refoulement is being studied.

It is emphasized that the right to seek asylum as a separate right derives from the law of the European Union. It is directly enshrined in the Charter of the European Union on Fundamental Rights and a number of EU directive documents. This right does not directly conflict with readmission obligations, but readmission may result from a person's failure to meet the conditions for refugee status.

The trend towards de-formalisation observed in EU readmission policies is examined, particularly in matters related to the return of asylum seekers whose asylum applications have been rejected. This problem is studied on the example of Afghanistan and Turkey. Informal readmission mechanisms used by the EU in cooperation with these countries and the negative consequences for asylum seekers that such informal mechanisms can have are investigated. Legal problems arising in connection with the EU's definition of third countries as "safe" are revealed. The practice of individual states in matters of readmission of asylum seekers is studied. The example of Greece demonstrates the nature of the implementation of the EU strategy of shifting the burden of providing asylum to third countries by readmitting asylum seekers who arrived from these countries.

Key words: *readmission, right to asylum, asylum seekers, EU asylum policy, readmission agreements.*

Політика ЄС щодо реадмісії є частиною ширшої політики, яка інтегрує питання міграції та притулку у зовнішню політику ЄС. Ця ширша політична структура відома як зовнішній вимір політики ЄС у сфері міграції та притулку та означає цілий набір політик, спрямованих на вирішення питань міграції та притулку з третіми країнами походження та транзиту.

Витоком розвитку зовнішнього виміру політики ЄС у сфері міграції та надання притулку було зростання потоків міграції та біженців наприкінці 1980-х-початку 1990-х років у поєднанні зі слабкістю інструментів контролю міграції для стримання цих потоків [1, р. 621]. У зв'язку з цим міграція все більше сприймалася як проблема в термінах загрози безпеки, пов'язана з іншими проблемами внутрішньої безпеки [2, р. 115–117].

Тут право ЄС може вступати в конфлікт з усім масивом норм щодо притулку, які існують в міжнародному праві. Варто згадати про існування численних договорів щодо прав біженців та шукачів притулку, ключовим з яких є Конвенція про статус біженців 1951 року [3]. Відповідно до неї, в кожній особі є право шукати притулку. Однак, відповідно до неї ж, кожна сторона зобов'язана видавати проїзний документ в разі повернення біженця. З цього можна зробити висновок, що держава, яка видала документ, зобов'язана приймати біженця на своїй території протягом строку дії такого документу. Ідентичні положення містяться в Конвенції 1954 року про статус апатридів [4]. Держава, що видає документ, однак, має право встановити граничний строк до трьох місяців на право повернення.

Загальна декларація прав людини 1948 року в статті 14 встановлює право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком [5]. Однак Конвенція 1951 року не містить такого права, в той час як Загальна декларація, в строгому сенсі, не є загальнозобов'язуючим документом. Право шукати притулку також не можна прирівняти до права на доступ до процедур притулку чи права отримувати притулок.

Більш докладно принцип невислання в поєднанні з правами біженців дозволяє розкрити дослідження практики Європейського суду з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [6] сама по собі не створює права шукати притулку. Натомість, права за Конвенцією можна розглядати в світлі принципу невислання, який забороняє вислання захищених шукачів притулку та інших мігрантів, для яких існує ризик смерті, переслідування, катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання. Найбільш важливе з таких положень – стаття 3 Конвенції, яка забороняє вищевказані види поводження.

Право на свободу від катувань та інших видів забороненого поводження неодноразово розглядалося в практиці ЄСПЛ як непряме право мігрантів не бути повернутими чи висланими на територію, де їм загрожує таке поводження. ЄСПЛ вимагає від держав забезпечувати щоб кожна особа, яка видворяється, не отримавши статусу біженця, все ж мала право шукати притулку. Стаття 4 Протоколу № 4 до Конвенції також забороняє колективне вислання іноземців [7].

В ряду іншої практики ЄСПЛ вирізняється справа Хірсі Джама та інші проти Італії, в якій Суд спеціально розглянув двосторонню угоду між Італією та Лівією, що є подібною до угоди про реадмісію. Суд розкритикував цю угоду, зазначивши, що заходи з відтиснення осіб від кордону, що регулювалися угодою, порушували права осіб, яким було відмовлено у праві на в'їзд в Італію [8].

Відповідно до Європейської Угоди про скасування віз для біженців від 1959 року [9], обов'язок реадмісії є незалежним від наявності проїзних документів. Однак, з тексту документа неможна вивести зобов'язань щодо реадмісії на невизначений період. Положення стосується лише біженців, які в'їхали на територію договірної сторони на підставі угоди. Це означає, що на момент в'їзду біженець повинен мати дійсний проїзний документ і його візит не може тривати більше трьох місяців. Більше того, обов'язок реадмісії не застосовується, якщо біженець має право на поселення в іншій договірній державі. Таке поселення передбачається, якщо біженцю надається дозвіл на проживання, термін дії якого перевищує термін дії права на повернення, що міститься в проїзному документі.

Зобов'язання щодо реадмісії впливають також з Європейської угоди про передачу відповідальності щодо біженців 1980 року [10]. Згідно з цією Угодою вважається, що відповідальність за біженця передана державі у випадках, коли біженець постійно проживає на її території з дозволу держави не менше двох років. Перехід може відбутися навіть раніше, якщо інша держава дозволяє біженцю залишатися на своїй території довше, ніж це дозволяє дійсний проїзний документ. Дворічний період починається коли біженця прийнято на територію іншої держави, або, якщо цей момент неможливо встановити, з дня коли він зареєструвався в цій державі. Відповідно до цих положень, до тих пір, поки зберігається відповідальність, перша держава повинна знову прийняти біженця на свою територію, навіть якщо термін дії відповідних проїзних документів скінчився.

Зобов'язання щодо реадмісії як форма відшкодування колишньої несправедливості згідно з міжнародним правом передбачає, однак, що видворення зумовлюється порушенням зобов'язань перед приймаючою державою, і таким чином, порушуються права держави, що приймає біженців. Держава, яка шляхом вигнання змушує частину свого населення тікати, порушує суверенне право інших держав визначати в'їзд та проживання іноземних громадян [11, р. 72]. Таким чином, приймаючі держави змушені приймати біженців, які потребують захисту та несуть через це втрати. Це спричинило дискусію в літературі щодо того в якій мірі спричинення переміщення біженців створює обов'язок фінансової компенсації з боку держави походження щодо приймаючої держави [12, р. 4].

Не відрізняється єдністю і практика держав. Це, однак, не виключає висновку, що масовий виїзд осіб через підстави, що призводять до визнання їх біженцями, створює обов'язок реадмісії таких осіб, після того як відповідна ситуація минула. Це означає, що заходи висилки, які суперечать міжнародному праву, як правило, компенсуються дозволом біженцям, яким тимчасово надано захист інших держав, повернутися до країни походження.

Право на пошук притулку стало одним з найважливіших прав у Європі. Хоча його використання зростає, до дій ЄС в цьому аспекті виникає чимало питань. Сучасна система надання притулку змушує шукачів притулку ризикувати своїм життям, щоб дістатися кордонів ЄС. І хоча Союз скасував кордони всередині себе, він продовжує нарощувати зусилля для захисту своїх зовнішніх кордонів. Це означає посилення правил для громадян третіх країн, які прямують до ЄС. Політика ЄС у сфері міграції та притулку визначається тенденцією до посилення безпеки, що призводить до того, що система стає все більш закритою для шукачів притулку з третіх країн.

Питання пошуку притулку регулюються декількома актами ЄС. Одним з них є Хартія Європейського Союзу про основоположні права, і вона є одним з небагатьох міжнародних інструментів, що регулює право шукати притулку [13]. Однак, умови для реалізації цього права створюються договорами ЄС, які приділяють більше уваги реадмісії, ніж захисту прав шукачів притулку. У цьому сенсі право на пошук притулку відповідно до Хартії залежить від того, що означає пошук притулку у праві ЄС. Хартія також забороняє колективне видворення та кодифікує принцип неидворення, який слугує гарантією дотримання прав мігрантів.

Другий основний документ ЄС, що регулює доступ шукачів притулку до його території – Директива щодо мінімальних стандартів процедури Держав-учасниць щодо надання та відкликання права біженця, або так звана процедурна директива [14]. Процедурна директива виступає інструментом, за допомогою якого держави-члени ЄС можуть визначати заходи для надання та відкликання права на притулок та встановлювати які шукачі притулку можуть бути видворені до безпечної третьої країни, що відповідає за розгляд їхньої заяви про надання притулку. Директива створює право подавати заяви на отримання притулку від свого імені у встановленому місці. Правовий статус шукачів притулку оцінюється на початковій стадії після їхнього прибуття на територію держави-учасниці ЄС.

Хоча Процедурна директива спрямована на забезпечення безпечного повернення біженців, яким вже було надано притулок в третіх країнах, вона піддається критиці через схвалення нею політики третіх безпечних країн, безпека яких для шукачів притулку в дійсності є спірною [15, р. 85]. Норми Процедурної директиви, зазвичай, передбачають, що доступ до ефективної процедури притулку може бути відхилений, якщо особа проїхала через третю безпечну країну, перед тим як досягти держави, в якій вона нарешті звернулася за притулком, або якщо така особа вже отримала притулок в іншій державі. Відповідно до формули «третьої безпечної країни», шукачі притулку мають звернутися за притулком в першій безпечній країні, до якої вони змогли дістатися. Однак, оскільки передача відповідальності для шукачів притулку іншій безпечній країні не має правової бази в міжнародному праві, ЄС покладається на наявні в нього угоди про реадмісію аби досягти належного рівня співробітництва для того, щоб регулярно здійснювати видворення громадян третіх країн.

Угоди про реадмісію регулюють не тільки повернення нелегальних мігрантів, але й осіб, яким було відмовлено у праві на притулок, чиї звернення не були розглянуті на підставі застереження про третю безпечну країну. В 2015 році процедурна директива була доповнена новою директивою, причому найважливіша зміна полягає в тому, що право шукати притулку було описано більш докладно з процедурної точки зору. Зокрема, це стосується підготовки персоналу прикордонних служб щодо правильного розгляду заяв про притулок [16].

Що стосується нелегальних мігрантів та шукачів притулку, чие клопотання про притулок було відхилене, основним документом ЄС є Директива про спільні стандарти та процедури держав-членів щодо повернення громадян третіх країн, які перебувають нелегально, відома також як Директива про повернення [16]. Ця директива встановлює спільні правила щодо видворення, повернення, стандартів ув'язнення, процедурних

гарантій осіб, які видворяються та заборон на повторний в'їзд для осіб, щодо яких було прийняте рішення про видворення. Директива про повернення підкреслює необхідність угод про реадмісію з третіми країнами для полегшення процесу повернення. Хоча вона прямо не регулює питання притулку, Директива включає гарантію проти порушення прав біженців.

Тенденція до деформалізації не оминула політик, пов'язаних з поверненням шукачів притулку. Так, підписаний у жовтні 2016 року так званий «Спільний шлях щодо міграційних питань» регулює реадмісію громадян Афганістану – шукачів притулку, яким було відмовлено в розгляді чи задоволенні їхньої заяви в ЄС [17]. І навіть якщо сама по собі репатріація шукача притулку не є протиправною, і його клопотання було відхилене за наявності достатніх підстав, угода, спрямована на репатріацію до такої країни як Афганістан є дуже суперечливою. Вона може призвести до порушення принципу невислання, а також зобов'язань держав за міжнародними договорами з прав людини, зокрема за Європейською конвенцією з прав людини.

Таке порушення могло відбутися вже на момент підписання угоди, не кажучи вже про період після захоплення влади в Афганістані рухом Талібан у серпні 2021 року. Крім того, Спільний шлях прямо відкриває можливість для репатріації неповнолітніх громадян Афганістану без супроводу та інших вразливих груп, таких як самотні жінки, люди похилого віку, тяжко хворих осіб, тощо [18, р. 39]. При цьому, дана угода встановлює практику, яку країни ЄС лише зрідка зреалізовували раніше. У квітні 2021 року ЄС та Афганістан підписали Спільну декларацію про співробітництво у сфері міграції, оновлену неофіційну угоду [19], яка підтверджує мету сприяти «поверненню нелегальних мігрантів», включно з шукачами притулку, яким було відмовлено. Подібно до попередньої угоди, незважаючи на свою назву, угода не охоплює різні сфери, пов'язані з міграцією та мобільністю між ЄС та Афганістаном, а зосереджена виключно на підтримці та збільшенні депортацій до Афганістану. Як стверджує Європейська рада біженців та вигнанців (European Council of Refugees and Exiles), в порівнянні зі Шляхом вперед, нова угода ще більше зменшує гарантії захисту для окремих осіб, особливо з вразливих груп, а також запроваджує низку заходів, спрямованих на полегшення державам-учасникам депортацію осіб до Афганістану в період зростання нестабільності [20].

Інший приклад деформалізації політик в галузі притулку дає спільна заява ЄС та Туреччини, підписана в березні 2016 року, що регулює реадмісію всіх мігрантів та шукачів притулку, які прибувають з Туреччини на грецькі острови (більшість з них є сирійськими та афганськими громадянами – шукачами притулку). Реалізація угоди спрямована і фактично впливає, головним чином, на тих, хто намагається потрапити в ЄС аби отримати захист. На підставі суперечливого припущення, що Туреччина є безпечною країною для них, ЄС вирішив, що реадмісія чи недопуск таких громадян на територію ЄС з території Туреччини є можливою та сумісною з міжнародними стандартами [21]. Це припущення ґрунтується на застосуванні поняття третьої безпечної країни до першої країни притулку так, як це викладено в статтях 35 та 38 Процедурної директиви.

У першому випадку, Туреччина є третьою безпечною країною, яка може прийняти реадмісію шукачів, оскільки нібито вони не стикаються з ризиком переслідування, серйозної шкоди для їхнього життя та здоров'я чи подальшого «ланцюгового» вислання. Крім того, такі шукачі притулку нібито мають можливість безпечно звернутися за статусом біженця у Туреччині за Конвенцією 1951 року. У другому випадку, шукачі притулку можуть бути повернуті до Туреччини, оскільки вони, нібито, вже користуються достатнім захистом у цій країні, включно з принципом невислання.

В обох випадках заява шукачів притулку, що прибули до ЄС з чи через територію Туреччини, вважалася б неприйнятною відповідно до директиви щодо шукачів притулку. В обох випадках ЄС спирається на два припущення. Перше – що існує безпечне місце для шукачів притулку ще до того як вони в'їдуть в ЄС. Друге – що шукачі притулку не можуть вільно обрати оселитися в ЄС, оскільки для них є інші безпечні місця [22, р. 178].

Виконуючи на практиці заяву ЄС-Туреччина влада Греції ніколи не застосовувала концепцію першої країни притулку в якості підстави оголошення заяви про отримання статусу біженця неприйнятною [23]. Натомість, вона вдавалася до концепції третьої безпечної країни. Як стверджують Е. Роман, Т. Байрд та Т. Радкліф, Туреччину навряд чи можна вважати безпечною третьою країною, зокрема через той факт, що, незважаючи на ратифікацію Конвенції 1951 року та Протоколу до неї, вона зберігає географічні обмеження щодо несвропейських шукачів притулку, на підставі яких вона не визнає статусу біженця для шукачів притулку, які прибули з-за меж Європи [24]. Через це Туреччина не задовольняє статті 38 Процедурної директиви, відповідно до якої, «держави-учасниці зобов'язана надати доступ к процедурам розгляду заяв по суті, які дозволяють розгляд таких заяв на місці» [25]. Крім того, протягом тривалого часу грецький законодавець не оголошував Туреччину третьою безпечною країною та взагалі не прийняв єдиного переліку третіх безпечних країн [26, р. 71].

Таким чином, чи є Туреччина третьою безпечною країною можуть вирішити лише органи влади Греції під час початкової перевірки на прийнятність заяв про притулок на кордоні. З часом, серед грецьких органів державної влади та судів з'явилися різні тлумачення, що подекуди призводило до суперечливої судової практики в питанні того чи є Туреччина третьою безпечною країною для певного шукача притулку [27, р. 331]. Лише у червні 2021 року Греція визначила Туреччину як третю безпечну країну для шукачів притулку з Сирії, Афганістану, Пакистану, Бангладеш і Сомалі на основі спільного міністерського рішення Міністерства закордонних справ та Міністерства з питань міграції та притулку [28]. Незважаючи на це, грецькі органи влади все ще повинні оцінювати прийнятність кожної заяви про надання притулку окремо та розглядати специфічні обставини справи, оскільки неправильне застосування концепції третьої безпечної країни в практиці може обмежити чи порушити право багатьох шукачів притулку користуватися захистом.

Таким чином, можна виділити подвійну стратегію, на яку покладається ЄС у своїх спробах перекласти тягар відповідальності на треті країни. З одного боку, він намагається домовитися про екстернаціоналізацію обов'язків щодо притулку за допомогою неофіційних угод, дотримання верховенства права у яких є сумнівним. Причина полягає в тому, що держави можуть бути зацікавлені у співпраці, але в такій політично чутливій сфері політики вони часто не бажають отримуватися суворою міжнародною нормативною базою. З іншого боку, ЄС прагне забезпечити юридично обґрунтовану легітимність екстерналізації обов'язків щодо захисту, намагаючись включити правові концепції третьої безпечної країни та першої країни притулку до неформальних угод. Внаслідок цього виникає суперечність між необхідністю забезпечити угоду за допомогою інструменту, який дозволяє уникнути формальностей, що є типовими для міжнародних угод, а з іншого боку – необхідністю забезпечити формальну правову основу для механізму перенесення відповідальності, який має на меті встановити неформальні угоди. Можна припускати, що надаючи правове підтвердження таким механізмам перенесення тягаря відповідальності, особи, які приймають рішення в ЄС, прагнуть зробити обидва такі механізми прийнятними для громадської думки та уникнути засудження в національних та міжнародних судах.

Список використаних джерел:

1. Boswell C. The “External Dimension” of EU Immigration and Asylum Policy. *International Affairs*. 2003. № 79 (3). P. 619–638.
2. Kruse, I. EU Readmission Policy and its Effects on Transit Countries – The Case of Albania. *European Journal of Migration and Law*. 2006. № 8 (2). P. 115–142.
3. Конвенція про статус біженців, 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 22.04.2024).
4. Конвенція про статус апатридів, 1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232#Text (дата звернення: 22.04.2024).

5. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 22.04.2024).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.04.2024).
7. Протокол N 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (дата звернення: 22.04.2024).
8. Hirsi Jamaa and Others v Italy [GC], Application No. 27765/09, Judgment of 23.02.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-102%22%7D>
9. European Agreement on the Abolition of Visas for Refugees, 1959. URL: <https://rm.coe.int/16800656cf> (дата звернення: 22.04.2024).
10. European Agreement on Transfer of Responsibility for Refugees, 1980. URL: <https://rm.coe.int/1680078b0d> (дата звернення: 22.04.2024).
11. Tomuschat C. State Responsibility of the Country of Origin / V. Gowlland-Debbas (ed.) *The problem of Refugees in the Light of Contemporary International Law Issues*. The Hague: Martinus-Nijhoff, 1995. 454 P. P. 72.
12. Coles H. State Responsibility in Relation to the Refugee Problem with Particular Reference to the State of Origin. Geneva, 1993. 322 p. P. 4.
13. Charter of the European Union on Fundamental Rights, 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення: 22.04.2024).
14. Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status. URL: <https://www.refworld.org/legal/regislation/council/2006/en/58536> (дата звернення: 22.04.2024).
15. Giuffré M. Readmission Agreements and Refugee Rights: From a Critique to a Proposal. *Refugee quarterly*. 2013. Vol. 32. № 3. P. 81–99. P. 85.
16. Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115> (дата звернення: 22.04.2024).
17. Joint Way Forward on migration issues between Afghanistan and the EU, 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_afghanistan_joint_way_forward_on_migration_issues.pdf (дата звернення: 24.04.2024).
18. Warin C., Zheni Z. The Joint Way Forward on Migration Issues between Afghanistan and the EU: EU External Policy and the Recourse to Non-Binding Law. *Cambridge International Law Journal*. 2017. № 143. P. 39–80. P. 39.
19. Joint Declaration on Migration Cooperation between Afghanistan and the EU, 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-afghanistan-joint-declaration-migration-cooperation_en?s=234 (дата звернення: 20.04.2024).
20. ECRE Policy Note: the JDMC: Deporting People to the World's Least Peaceful Country, 2021. URL: <https://ecre.org/ecre-policy-note-the-jdmc-deporting-people-to-the-worlds-least-peaceful-country> (дата звернення: 20.04.2024).
21. Poon J. EU-Turkey Deal: Violation of, or Consistency with International Law. URL: <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/eu-turkey-deal-violation-or-consistency-with-international-law> (дата звернення: 20.04.2024).
22. Lehner R. The EU-Turkey “deal”: Legal Challenges and Pitfalls. *International Migration*, 2019. № 1. P. 176–194. P. 178.
23. Asylum Information Database. Country Report: Greece, First Country of Asylum. URL: <https://asylumineurope.org/reports/country/greece/> (дата звернення: 22.04.2024).
24. Roman E., Baird T., Radclivve T. Why Turkey is Not a “Safe Country”, 2016. URL: <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-283-why-turkey-is-not-a-safe-country.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).

25. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32013L0032> (дата звернення: 22.04.2024).

26. Thym D. Why the EU-Turkey Deal Can Be Legal and a Step in the Right Direction. *Migration Law*. 2016. No 2. P. 60–89. P. 71.

27. Roman E. The “Burden of Being “Safe” – How Do Informal EU Migration Agreements Affect International Responsibility Sharing / E Kassoti, N. Idriz (eds.) *The informalization of the EU’s External Action in the Field of Migration and Asylum*. London: Springer, 2020. P. 317–359.

28. Hellenic Republic, Ministry of Migration and Asylum, Press Release: Greek legislation designates Turkey as a safe third country, for the first time. URL: <https://ecre.org/greece-while-the-designation-of-turkey-as-safe-country-and-pushbacks-undermine-protection-in-greece-the-country-is-criticised-for-not-preventing-secondary-movement/> (дата звернення: 22.04.2024).

